

ІНТЕГРАТИВНА СУТНІСТЬ РЕФЛЕКСИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Сучасний стан розвитку системи освіти України зумовлює оновлення процесу управління загальноосвітніми навчальними закладами. Перед керівниками загальноосвітніх навчальних закладів постають нові завдання, які вимагають від нього наявності знань сучасних інноваційних технологій у сфері освіти та управління, умінь аналізувати, синтезувати та порівнювати наявну управлінську та педагогічну інформацію; моделювати діяльність та прогнозувати розвиток навчального закладу; забезпечувати єдність, наступність та взаємозв'язок між кожним ступенем закладу освіти; здійснювати організацію навчання і виховання учнів; приймати ефективні управлінські рішення в педагогічному процесі, делегувати повноваження, щодо виконання цих рішень; здійснювати контроль своєї професійної діяльності та діяльності своїх підлеглих; забезпечувати нормальний психологічний клімат між членами колективу; оцінювати результати роботи загальноосвітнього навчального закладу [1, с. 36].

Для виконання всіх цих функцій у майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу повинна бути сформована на належному рівні професійна культура, яка є показником його професійної діяльності і виступає засобом високої результативності та самовдосконалення.

Професійна культура спеціаліста (керівника, педагога, юриста та інших), яка в науковій літературі (Н. Багдасар'ян, В. Белоліпецький, Л. Богданова, Я. Войтальнова, Б. Срасов, Е. Ейхельберг, І. Зязюн, В. Ігнатів, І. Ісаєв, І. Клемантович, Р. Крічевський, Н. Крилова, М. Лагунова, В. Лапшова, С. Макарова, Г. Міцберг, І. Модель, Н. Нічкало, А. Омаров, Ю. Петров, Т. Пітерс, О. Пономар'єв, В. Сластьонін, Е. Тейлор, Е. Уткін, А. Червова, Е. Шиянов та ін.) визначається як ступінь засвоєння ним попереднього досвіду, традицій та втілення засвоєного досвіду в практичну діяльність, що зумовлена нерівністю здібностей, які характеризують особистість спеціаліста, наявність кваліфікації, ділових якостей, інтелектуальної розвинутої та інших особливостей професійної культури, є інтегративним стрижнем особистості майбутнього спеціаліста, яка дозволяє йому самоактуалізуватися в професійній діяльності та житті, знайти особистісні смисли в освіті, а потім застосування свого освітнього й культурного потенціалу. Проте, не зважаючи на велику кількість досліджень з проблеми формування професійної культури спеціаліста, ми можемо зауважити, що всі ці наукові праці недостатньо розкривають сутність, зміст, структуру, функції професійної культури майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу.

У межах нашого дослідження ми прийняли визначення цього феномена, що не претендує на загальне визнання, а буде використовуватися нами як робоче в процесі дослідження. Отже, *професійна культура* – це сукупність індивідуальних моральних якостей, етичних норм поведінки та спілкування, ціннісних орієнтацій, теоретичних та практичних знань, вмінь та навичок особистості, які необхідні їй для успішної організації своєї професійної діяльності. Таким чином, ми можемо зробити висновок, що професійна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу інтегрує в собі два види культур – педагогічну та управлінську. Важливо зауважити, що посаду керівника загальноосвітнього навчального закладу незалежно від підпорядкування, типу і форми власності може займати особа, яка є громадянином України, має вищу педагогічну освіту на рівні спеціаліста або магістра, стаж педагогічної роботи не менше трьох років. Офіційно визнано основоположною професією керівника загальноосвітнього навчального закладу є професія педагога, яка передбачає наявність сформованої педагогічної культури, що дозволяє йому ефективно організовувати навчально-виховний процес. Існуюча практика призначення керівників загальноосвітніх навчальних закладів засвідчує, що цю посаду обіймають виключно педагоги, які мають певні навички управлінської діяльності на рівні "вчитель – учень", але які недостатньо для повноцінної управлінської діяльності на рівні "керівник – загальноосвітній навчальний заклад". На наш погляд вирішення цієї проблеми доволі ефективно сприяє навчання керівника загальноосвітнього навчального закладу в магистратурі зі спеціальності "Управління навчальним закладом", в якій формується певний рівень управлінської культури та її складової – рефлексивної культури, та яка є, у свою чергу, важливим компонентом професійної культури.

Функція рефлексивної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу полягає в тому, що вона є інтегруючою базою на основі якої керівник здійснює перехід від управлінського рівня "вчитель-учень" до рівня "керівник – загальноосвітній навчальний заклад", залишаючись при цьому в педагогічному просторі. Зважаючи на це, можливо надати ще одне робоче визначення поняття професійної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу – це управлінська діяльність у педагогічному середовищі.

Проблема професійної культури та її формування знайшла своє відображення в працях К. Абульханової-Славської, Н. Багдасар'яна, В. Белоліпецького, Л. Богданової, Я. Войтальнові, Б. Срасова, Е. Ейхельберга, В. Ігнатова, І. Ісаєва, І. Клемантовича, В. Кочергіна, Р. Крічевського, Н. Крилової, С. Макарової, Г. Міцберга, І. Моделя, Н. Нічкало, А. Омарова, Ю. Петрова, Т. Пітерса, О. Пономар'єва, В. Сластьоніна, Е. Шиянова та ін. Незважаючи на недостатню кількість наукових праць, присвячених формуванню рефлексивної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу, є науковці, які зробили великий вклад у дослідження та розвиток феномена рефлексивної культури кадрів управління: О. Анісімов, Е. Єлісєєв, С. Маслов, О. Павицька, І. Семенов, Т. Сорочан, С. Степанов, Н. Цирельчук, М. Швидка, Г. Шедровицький та ін.

Метою статті є визначення впливу рефлексивної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу на ефективне виконання його управлінських функцій у педагогічному середовищі.

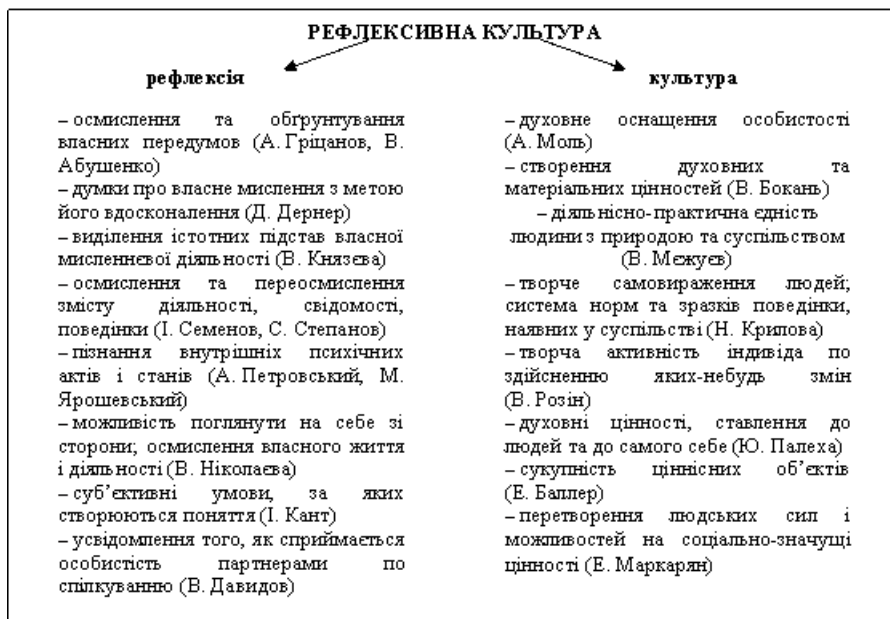
У різних видах професійної діяльності рефлексивна культура відіграє велику роль, особливо в професіях типу "людина-людина", до якої й відноситься професія керівника загальноосвітнього навчального закладу.

Рефлексивна культура є базовим компонентом висококваліфікованої праці керівника загальноосвітнього навчального закладу. Вона зумовлює інтенсивність формування його досвіду, забезпечує переосмислення змісту свідомості суб'єкту і осмислення ним прийомів власної майстерності, без чого не можлива творча продуктивна діяльність, самовдосконалення особистості, організація творчої праці [3, с. 4]. Рефлексивна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу допомагає йому удосконалити міжособистісні відносини з підлеглими, розвивати в собі правильне розуміння професійних завдань та швидке їх вирішення, впливає на особистісне та професійне самовизначення, мотивацію та волю, здатність вирішувати конфлікти, і – як наслідок – розвивати професійну культуру керівника.

Здатність перетворювати власну діяльність на предмет осмислення та переосмислення розвитку, удосконалення та інноваційної зміни відіграє первинну роль у підвищенні рівня рефлексивної культури.

У свою чергу, рефлексивна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу є частиною професійної культури керівника. Атрибутивними складовими будь-якої професійної культури є інформаційна, комунікативна, політична, соціальна, психологічна, педагогічна, екологічна, технологічна, правова, управлінська, методологічна, моральна та інші види культур, а головною, керуючою виступає рефлексивна культура. Усі ці різновиди культури предметно виражені в аналогічних здатностях суб'єкта, де генеральною є здатність до рефлексивної діяльності, а інші виступають її похідними, рівною мірою як і всі форми професійної культури є прямими продуктами рефлексивної культури [4, с. 93].

Базовими поняттями рефлексивної культури є "рефлексія" і "культура":

Отже, з цієї схеми можемо зробити висновок, що рефлексія характеризує рефлексивну культуру з точки зору мисленнєвої функції, а культура – духовної. Тому поєднання цих двох понять приводить нас до того, що рефлексивна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу є новоутворенням, яке характеризується динамічним розвитком та при якому керівник осмислює, переосмислює й усвідомлює зміни, які відбулися в

управлінській та педагогічній діяльності, враховуючи при цьому норми та зразки поведінки і спілкування в суспільстві, а також духовні цінності.

Головним атрибутом рефлексивної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу є критичне мислення, яке характеризує здатність і прагнення оцінювати різні твердження, робити більш об'єктивне судження на основі добре обґрунтованих доказів, здатність бачити упущення в аргументах і не піддаватися будь-яким твердженням без достатніх підстав. Критичне мислення необхідне керівникові для тлумачення різних педагогічних та управлінських явищ, у зв'язку із виникненням значної кількості різноманітних інноваційних технологій. Тому необхідно розпізнавати пропаганду, прагнути до пошуку оптимальних рішень, мати мужність, принциповість, сміливість у відстоюванні своїх позицій і в той же час відкритість до сприймання інших поглядів, розумну долю скепсису, сумнівів [2, с. 239].

Основною функцією рефлексивної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу є здійснення ним контролю та оцінки власної діяльності. Ефективність даного виду контролю залежить від здібностей керівника до рефлексії, що дозволяє розумно та об'єктивно аналізувати свої вчинки, судження, поведінку, осмислення та переосмислення своєї діяльності, правильності постановки цілей та використання методів, прийомів, засобів, свого досвіду [5, с. 43].

Рефлексивна культура допомагає керівнику загальноосвітнього навчального закладу охопити власне життя в широкій тимчасовій перспективі, зберегти або відновити внутрішню гармонію, необхідним чином перебудувати свій внутрішній світ, зосередитися на змістові своїх думок, абстрагування від всього зовнішнього. Рефлексивна культура є не тільки механізмом особистісно-мотиваційного рівня саморегуляції, а й показником наявності рефлексивної культури в майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу є його здатність роздумів про минуле, які спрямовані в майбутнє. Таким чином рефлексивна культура має інтегративну властивість не тільки на рівні поєднання різного роду культур, а й виконує інтегративну функцію і на рівні "минуле – сьогодні – майбутнє", що характеризує внутрішній світ керівника загальноосвітнього навчального закладу, його здатність контролювати себе, налаштуватися на професійне виконання своїх обов'язків.

Висновок. Тому, можна зазначити, що рефлексивна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу включає в себе: готовність діяти в ситуаціях з високим ступенем невизначеності, гнучкість щодо прийняття рішень, прагнення до реалізації нововведень та інновацій, постійну націленість на пошук нових, нестандартних шляхів вирішення професійних завдань, здатність переосмислити стереотипи свого професійного та особистісного досвіду. Вона забезпечує розкриття та реалізацію професійних можливостей при постановці та вирішенні творчих завдань, які виникають в професійній діяльності.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження полягають у тому, що необхідно докладніше розглянути сутність проблеми рефлексивної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу та дослідити процес її формування, як складової професійної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Войтальянова Я.И.* Формирование профессиональной культуры будущего менеджера в процессе его профессиональной подготовки: дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Войтальянова Я.И. – Москва : РГБ, 2007. – 201 с.
2. *Омельяненко С.В.* Педагогична культура викладача як чинник розвитку професійної компетентності майбутнього вчителя. Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. ст. Сер. : Педагогіка і психологія. Вип. 8; Ч. 1 / РВНЗ "Крим. Гуманіст. Ун-т"; [редкол. : О. В. Глузман та ін. ; відп. За вип. М. Я. Ігнатенко]. – Ялта, 2005. – 2005. – С. 236–241.
3. Рефлексивная культура психолога : учебное пособие по дисциплине "Рефлексивная культура психолога" по специальности 020400 (030301) Психология для студентов 4 курса очной формы обучения факультета философии и психологии / Н. М. Пинегина. – Воронеж, 2005. – 80 с.
4. Рефлексивное управление: монография / Н.А. Цырельчук, И.Н. Цырельчук, Н.Н. Цырельчук. – Мн. : МГВРК, 2008. – 512 с.
5. *Швабская М.В.* Рефлексивная культура как акмеологический инвариант профессионализма кадров управления : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13. – М. : РГБ, 2006. – 176 с.

Подано до редакції 24.05.10

РЕЗЮМЕ

У статті розглядаються проблеми рефлексивної культури майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу; уточнюються зміст понять "рефлексія", "рефлексивна культура", "рефлексивна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу" та "професійна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу"; характеризується зв'язок рефлексивної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу з його професійною культурою.

Ключові слова: рефлексія, рефлексивна культура, рефлексивна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу та професійна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу.

С.Г. Немченко, О.В. Лебедь **ИНТЕГРАТИВНАЯ СУЩНОСТЬ РЕФЛЕКСИВНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩЕГО РУКОВОДИТЕЛЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ**

РЕЗЮМЕ

У статье рассматриваются проблемы рефлексивной культуры будущего руководителя общеобразовательного учебного заведения; уточняется содержание понятий "рефлексия", "рефлексивная культура", "рефлексивная культура руководителя общеобразовательного учебного заведения" и "профессиональная культура руководителя общеобразовательного учебного заведения"; характеризуется связь рефлексивной культуры руководителя общеобразовательного учебного заведения с его профессиональной культурой.

Ключевые слова: рефлексия, рефлексивная культура, рефлексивная культура руководителя общеобразовательного учебного заведения и профессиональная культура руководителя общеобразовательного учебного заведения.

S.G. Nemchenko, O.V. Lebed **INTEGRATIVE NATURE OF REFLEXIVE CULTURE OF FUTURE MANAGER OF COMPREHENSIVE EDUCATIONAL INSTITUTION** **SUMMARY**

The article analyzes the issue of reflexive culture of future manager of comprehensive educational institution; specifies the essence of such concepts as "reflection", "reflexive culture", "reflexive culture of manager of comprehensive educational institution" and "professional culture of manager of comprehensive educational institution"; characterizes connection between reflexive culture of manager of comprehensive educational institution and professional culture of one.

Keywords: reflection, reflexive culture, reflexive culture of manager of comprehensive educational institution, professional culture of manager of comprehensive educational institution.